



NATURA 2000 na Slovensku po piatich rokoch

Pojem NATURA 2000 by už nemal byť pre čitateľov Enviromagazínu ničím novým. Na stránkach tohto časopisu bol uvedenej téme venovaný nejednen príspevok, dokonca samostatné číslo. Pre tých, ktorí sa predsa len s týmto pojmom nestretli, by bolo vhodné na úvod povedať aspoň zopár slov. NATURA 2000 je súvislá európska sústava chránených území. Pozostáva z chránených vtáčích území (vymedzených podľa smernice o vtákoch: *smernica Rady č. 79/409/EHS z 2. apríla 1979 o ochrane divočijúcich vtákov (Úradný vestník L 103, 25. 4. 1979 s. 001 – 0025 s redakčnými opravami a doplnkami)*) a z území európskeho významu (vymedzených podľa smernice o biotopoch: *smernica Rady č. 92/43/EHS z 21. mája 1992 o ochrane prirodzených biotopov a voľne žijúcich živočíchov a rastlín (Úradný vestník L 206, 22/07/1992, s. 007 – 0050) s redakčnými opravami a doplnkami*), podľa toho im niekedy hovoríme aj biotopové územia).

Cieľom sústavy NATURA 2000 je zachovať biologickú rozmanitosť v rámci celej Európy prostredníctvom územnej ochrany tých biotopov a druhov v rastlín a živočíchov, ktoré sú na európskom kontinente najviac ohrozené. Zoznamy týchto druhov a biotopov tvoria prílohy uvedených smerníc. Pre Slovensko to znamená zabezpečiť územnú ochranu pre 66 typov biotopov od najrozšírenejších, ako sú napríklad bučiny, až po zriedkavé a veľmi ohrozené slaniská, penovcové prameniská či

landských a slovenských expertov pripravil prvotný návrh území. Návrh chránených vtáčích území bol po pripomienkovaní jednotlivých rezortov postúpený na rokovanie vlády SR. Vedecký návrh území európskeho významu bol ďalej spresnený a zrealizovaný na pracoviskách Štátnej ochrany prírody SR. Výsledný národný zoznam navrhnutých území bol Piero-kovaný s vlastníckymi a užívateľskými dotknutých pozemkov.

Ku dňu vstupu do EÚ zaslala Slovenská republika Európskej komisii národný zoznam navrhovaných chránených vtáčích území (38 území) a národný zoznam navrhovaných území európskeho významu (382 území). Územia boli vymedzené v súlade s kritériami určenými v smernici o vtákoch a v smernici o biotopoch, na základe viacročného mapovania výskytu druhov a biotopov európskeho významu a v súčinnosti s vedeckými a ďalšími odbornými inštitúciami. Oba zoznamy boli vopred schválené vládou SR, národný zoznam navrhovaných chránených vtáčích území bol schválený uznesením vlády SR č. 636/2003 dňa 9. júla 2003 a národný zoznam navrhovaných území európskeho významu bol schválený uznesením vlády SR č. 239/2004 dňa 17. marca 2004.



Penovcové prameniská sú biotopom, ktoré vyžaduje Európska komisia doplniť v blízkosti hranice s Českou republikou



Slovenská a česká delegácia na panónskom biogeografickom seminári

panónske pieskové duny. Aj z hľadiska ochrany biotopov druhov má Slovensko v Európe významné postavenie, veď z 230 druhov európsky významných živočíchov 150 žije aj na Slovensku. Vysoká lesnatosť územia a zachovalosť porastov nás radí na popredné miesto v ochrane veľkých šeliem, akými sú medveď, vlk a rys. Z 50 druhov rastlín z príloh smernice o biotopoch pôvodných na Slovensku sú pre Európu najvýznamnejšie naše endemity lykovec muránsky, rumenica turnianska, poniklec slovenský či cyklámen fatranský.

Čo sa udialo doteraz?

S prípravou vedeckého návrhu území podľa kritérií smernice o vtákoch a smernice o biotopoch sa začalo v roku 2001 v rámci projektu Budovanie sústavy Natura 2000 v Slovenskej republike. Projektový tím ho-

mačný systém, do ktorého boli transformované dáta z rôznych databáz. Medzi najväčšie databázy patrili Informačný systém lúk a Informačný systém rašelinísk prevádzkované Inštitútom aplikovanej ekológie Daphne, Informačný systém taxónov a biotopov Štátnej ochrany prírody SR, Databanka fauny Slovenska na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave, komplex databáz Botanického ústavu SAV, Informačný systém biotopov Slovenska a iné. Veľkým prínosom bola metodika transformácie údajov databáz lesných hospodárskych plánov a modelov hospodárenia spravovaných Lesoprojektom vo Zvolene do celoplošnej GIS-vrstvy lesných biotopov. Napriek tomu ťažiskom získavania podkladov bolo terénne mapovanie, nehovoriac o tom, že mnohé databázové údaje bolo potrebné v teréne overovať.

Slovensko použilo pri vyčleňovaní biotopových území vlastnú originálnu cestu, ktorou dosiaľ nešla žiadna z európskych krajín. Väčšina z nich postupovala klasickým spôsobom a pre jednotlivé biotopy a druhy vyčleňovala územia samostatne. My sme prostredníctvom syntézy veľkého množstva údajov identifikovali oblasti s najväčším prekryvom výskytu biotopov a druhov, teda s najväčšou biodiverzitou. Pripravili sme tak návrh, ktorý minimalizuje rozlohu navrhnutých území a zároveň zahŕňa vysoké percento výskytu predmetných biotopov a druhov. Prednosti „slovenskej cesty“ prípravy biotopových území sa potvrdili aj počas hodnotenia návrhov území novopristúpených členských krajín EÚ počas biogeografických seminárov. Hodnotenie sa uskutočňuje z hľadiska:

• **kvanitatívneho** (aká je plocha alebo odhadované % populácie druhu v navrhovaných územiach európskeho významu)

Aké sú prednosti Slovenska v budovaní NATURY 2000?

Hoci sme začali pomerne neskoro, za tri roky sme dobehli, dokonca predbehli niektoré európske štáty z prvej pätnástky, ktoré pripravovali národné zoznamy biotopových území od roku 1992. Našou najsilnejšou „zbraňou“ je metodika identifikácie území európskeho významu, ktorá spočíva v zozbieraní všetkých dostupných údajov o druhoch a biotopoch a ich priestorovej analýze. Na tento účel bolo nevyhnutné vytvoriť infor-

Alpský biogeografický seminár			Panónsky biogeografický seminár		
	Plocha navrhnutých území v bioregiónu (%)	Dostatočne pokryté druhy a biotopy (%)		Plocha navrhnutých území v bioregiónu (%)	Dostatočne pokryté druhy a biotopy (%)
Slovensko	15,3	66,3	Slovensko	4,3	58,5
Poľsko	25,3	54,4	Česko	11,7	85,2
Slovensko	55,2	77	Maďarsko	15,1	83,2

významu z celkovej plochy, resp. celkovej populácie druhu v štáte);

- **kvalitatívneho** (či sú v navrhovaných územiach európskeho významu aj najlepšie lokality výskytu druhu alebo biotopu);

- **geografickej integrity** (či sú územia pre prejednávany biotop/druh navrhnuté tak, že pokrývajú všetky oblasti výskytu biotopu/druhu).

Náš návrh dosiahol najlepšie hodnotenie pokrytia druhov a biotopov v vo vzťahu k ploche navrhnutých území. V rámci alpského biogeografického regiónu, ktorý zaberá takmer 71 % územia Slovenska, sme dosiahli veľmi dobré hodnotenie aj v absolútnych hodnotách.

Ďalšou prednosťou Slovenska spomedzi ostatných členských štátov EÚ je pokrok v oblasti definovania priaznivého stavu druhov a biotopov v európskeho významu. Hlavným cieľom sústavy NATURA 2000 je zachovanie alebo zlepšenie priaznivého stavu druhov a biotopov, ktoré sú predmetom ochrany. Ak chceme sledovať, monitorovať tento stav, zasielať Európskej komisii pravidelné hodnotiace správy, musíme si najprv zadať parametre, kritériá hodnotenia. Slovensko, ako prvá krajina EÚ, vydala komplexný materiál, v ktorom sú tieto definície podrobne spracované. Na jeho tvorbe sa podieľalo vyše 60 odborníkov v rámci projektu PHARE Twinning Implementácia smernice o biotopoch a smernice o vtácoch a projektu DANCEE Natura 2000 na Slovensku - Preklenutie medzier v implementačnom procese.

Čo priniesla NATURA 2000 pre ochranu prírody Slovenska?

Natura 2000 je výrazným medzníkom v ochrane prírody na Slovensku. Prvé výrazné zmeny nastali už pri implementácii smerníc EÚ do národných legislatívnych noriem. Nový zákon o ochrane prírody a krajiny (zákon č. 543/2002 Z. z.) priniesol nielen nové kategórie chránených území, ale celý rad zmien v procese ich vyhlasovania alebo v oblasti hodnotenia vplyvov na predmet ochrany. Popri druhej ochrane bol zavedený nový pojem - ochrana biotopu. Kým identifikácia druhu je vo väčšine prípadov jednoznačná, u biotopov je oveľa zložitejšia, čo si vyžadovalo vypracovanie podobných interpretačných manuálov.

Prvýkrát došlo k celoplošnému hodnoteniu chránených

územií na základe exaktných poznatkov o rozšírení druhov a biotopov. Tento európsky pohľad sa preniesol aj na národnú úroveň a začal sa proces prehodnocovania národnej siete chránených území. Maloplošné územia vyhlasované veľakrát na základe regionálnej významnosti alebo ich krajinnárskych hodnôt sú prehodnocované z hľadiska dostatočnej či nedostatočnej územnej ochrany jednotlivých typov biotopov a druhov národného významu v celoslovenskom merítku.

Výrazne vzrástla výmera agrárnej krajiny v sieti chránených území, a to predovšetkým návrhom chránených vtáčích území na Podunajskej a Východoslovenskej rovine. Cieľom navrhovaných opatrení v týchto územiach je predovšetkým zvýšiť ekologickú stabilitu v poľnohospodárskej krajine, z čoho profitujú nielen vtáčie populácie, ale aj ďalšie živočíšne druhy a v konečnom dôsledku samotný človek.

Zaslanie národných zoznamov navrhovaných chránených vtáčích území a území európskeho významu Európskej komisii bola jedna z prístupových podmienok kandidátskych krajín do EÚ. Noví členovia tak museli za dva až tri roky splniť to, čo štáty pätnásť nedokázali ani za 10 rokov. Nikdy predtým na Slovensku nedošlo k výraznejšiemu nárastu chránených území v tak krátkom čase, navyše štát sa ešte nevysporiadal so zmenou vlastníckych pomerov v národnej sieti chránených území. Tento nápor zákonite vyvolal reakcie verejnosti. Nedostatočný časový priestor a prostriedky na komunikáciu len umocnili nedôveru vlastníkov a užívateľov pozemkov v navrhovaných územiach do sústavy NATURA 2000. Tí v niektorých prípadoch nesúhlasia s ničím už zo zásady. Mnohé



Účastníci seminára v maďarskom Národnom parku Fertő-Hanság, na ktorom bola posudzovaná panónska biogeografická oblasť

nedorozumenia sa dajú riešiť vzájomnou komunikáciou. To si vyžaduje čas, skúsenosti, ale predovšetkým ochotu pochopiť druhú stranu. A tu sa máme ešte čo učiť, tak zo strany štátnej ochrany prírody, ako zo strany vlastníkov a užívateľov.

Čo nás čaká v najbližšej dobe?

Najintenzívnejšie práce prebiehajú už do minulého roka na vyhlasovaní chránených vtáčích území, s cieľom vyhlásiť všetkých 38 území do konca roka 2006. Do apríla 2006 boli v platnosti len tri vyhlášky, no všetky zvyšné územia už majú spracované zámery na vyhlásenie, ktoré sú v rôznom štádiu prerokovania s vlastníckmi a užívateľmi dotknutých pozemkov.

Tento rok uzatvára jednu etapu budovania sústavy NATURA 2000. V nasledujúcom roku zasielajú členské krajiny EÚ prvú hodnotiacu správu. Aj Slovensko je povinné zhodnotiť stav ochrany biotopov a druhov európskeho významu. Je to úloha, ktorá si vyžaduje mimoriadnu pozornosť a spoluprácu širokej vedeckej obce, pretože prvýkrát sa zadefinuje východiskový (referenčný) stav a vzhľadom k nemu sa budú vzťahovať aj následné hodnotenia zasielané Európskej komisii každých 6 rokov.

Rokom 2006 končí pre nás prvé skrátene programovacie obdobie, v ktorom už bolo možné v rámci Plánu rozvoja vidieka čerpať financie Európskej únie aj na takzvané znevýhodnené oblasti z dôvodu environmentálnych obmedzení. Zatiaľ do tejto kategórie patrili vyhlásené chránené vtáčie územia, v ktorých mohli subjekty hospodáriace na poľnohospodárskej pôde dostávať platby za obmedzenia vyplývajúce z ochrany týchto území. V novom sedemročnom programovacom období rozhodla EÚ rozšíriť platby aj na lesnej pôde. Aj tento fakt je jedným z dôvodov, prečo sa Európska komisia snaží v tomto roku uzatvoriť biogeografické semináre, na ktorých sú hodnotené národné zoznamy území NATURA 2000 navrhované podľa smernice o biotopoch. Ak EK rozhodne o prijatí zoznamov území európskeho významu pre alpský biogeografický región nových členských krajín, prípadne pre panónsky biogeografický región, môže Slovensko začať v roku 2007 proces vyhlásenia území európskeho významu, a teda aj v týchto územiach bude možné čerpať financie Európskej únie. Za päť rokov sa vykonalo obrovské množstvo práce, no ešte väčšie nás len čaká.

Mgr. Daniel Baláž
Štátna ochrana prírody SR
Banská Bystrica
Foto: autor

Súťažný film Envirofilmu 2006

Klimatické zariadenie má poruchu (Slovenská republika)

scenár a réžia: Katarína Začková, kamera: R. Benkovits, R. Bulnakov

Filmový či televízny divák je nepochybne spokojný, keď sleduje na kanáloch Discovery či Spektrum dokumenty o krásach prírody. Film známej publicistky **Kataríny Začkovej Klimatické zariadenie má poruchu** však diváka na pokoj nenechá. Nakrúcanie sa začalo už počas obrovských povodní v roku 2002 a obdobné povodne v roku 2005 už iba potvrdzovali jeho závery. Sú príčinou iba emisie skleníkových plynov? Začková vie majstrovsky narábať s argumentmi, kombinovať, dokazovať, pýtať sa. Jej dokumenty sa nehrajú s hudbou, nepoužívajú ornamenty, úbočia skôr na ratio ako na emócie. Jedno však vie dokonale - zneistiť člo veka v jeho božskom pokoji, že sa tu nič nedeje. Daje... a, žiaľ, dosť dlho a v poslednom čase už aj rýchlo!

